

Međunarodni znanstveni skup

Jezik

**hrvatskih protestantskih
izdanja u kontekstu hrvatskih
i europskih književnojezičnih
konceptija XVI. stoljeća**

Zagreb, 20. rujna 2019.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
Konferencijska dvorana

Organizatori

- Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
- Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

Programski odbor

- akademik Stjepan Damjanović, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
- akademik Marko Jesenšek, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
- dr. sc. Janneke Kalsbeek, Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Geesteswetenschappen

Organizacijski odbor

- dr. sc. Mateo Žagar, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
- dr. sc. Tanja Kuštović, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
- dr. sc. Ivana Eterović, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
- dr. sc. Vera Blažević Krezić, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet

Skup je organiziran u okviru završne godine rada na znanstvenome projektu *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. stoljeća* (Hrvatska zaklada za znanost, IP-2014-09-6415).

Program

9:00–9:30 Otvaranje skupa

Predsjedaju: Majda Merše, Stjepan Damjanović

9:30–9:45

Alojz Jembrih (Zagreb): Zablude i netočni nazivi jezika i tiskare hrvatskih uraških protestantskih izdanja u slavistici i kroatistici 19. i 20. stoljeća

9:45–10:00

Josip Bratulić (Zagreb): Riječ *slovenski* u slovenskim protestantskim knjigama

10:00–10:15

Marko Jesenšek (Maribor): Slovensko-hrvaški jezikovni stiki v protestantizmu 16. in 18. stoletja

10:15–10:30

Ivana Eterović (Zagreb): Kojim su jezikom pisana izdanja hrvatskih protestanata? Prilog određenju *-izama*

10:30–10:45

Rasprava

10:45–11:15 Stanka

Predsjedaju: Marko Jesenšek, Marijana Horvat

11:15–11:30

Majda Merše (Ljubljana): Trubarjevi *ARTICVLI OLI DEILI* (1562) v primerjavi s hrvaškim prevodom v glagolici

11:30–11:45

Gordana Čupković (Zadar): Semantičke i stilske osobitosti sinonimskih parova i nizova u hrvatskom i slovenskom tekstu *De vocabulo fidei*

11:45–12:00

Andreja Legan Ravnikar (Ljubljana): Hrvaške besede v Megiserjevih slovarjih in delih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja

12:00–12:15

Janneke Kalsbeek (Amsterdam): Glagolski oblici za izražavanje prethodnosti u jeziku hrvatskih protestanata

12:15–12:30

Josip Galić (Zadar): Sintaksa vokativa u jeziku hrvatskih protestantskih izdanja

12:30–12:45

Rasprava

13:00–14:30 Ručak za sudionike

Predsjedaju: Janneke Kalsbeek, Gordana Čupković

14:30–14:45

Sanja Zubčić, Sanja Holjevac (Rijeka): Jezik protestantske *Table za dicu* i Kožičićeva *Psaltira* u kontekstu hrvatske književnojezične koncepcije 16. stoljeća

14:45–15:00

Stjepan Damjanović (Zagreb): Bilješke o jeziku protestantske *Spovidi*

15:00–15:15

Marijana Horvat, Barbara Štebih Golub (Zagreb): O složenicama u odabranim protestantskim djelima

15:15–15:30

Amir Kapetanović (Zagreb): Slovoepisna rješenja i neke jezične značajke u latiničnim hrvatskim protestantskim knjigama

15:30–15:45

Mateo Žagar (Zagreb): Ćirilica uraških izdanja

15:45–16:00

Rasprava

16:00–16:30 Stanka

Predsjedaju: Josip Bratulić, Sanja Zubčić

16:30–16:45

Sanja Perić Gavrančić (Zagreb): Traduktološka polazišta Lutherove poslanice *Sendbrief vom Dolmetschen* (1530.) u hrvatskom protestantskom prijevodu *Novoga testamenta*

16:45–17:00

Martina Kramarić (Zagreb): Prilog istraživanju čeških jezičnih utjecaja u glagoljskome *Novome testamentu* (1562./1563.) Stjepana Konzula i Antuna Dalmatina

17:00–17:15

Vuk-Tadija Barbarić (Zagreb): Kako nam i mogu li nam onimi pomoći u tekstološkoj raščlambi protestantskoga *Novog testamenta*?

17:15–17:30

Vera Blažević Krezić, Tanja Kuštović (Osijek, Zagreb):
Usporedba jezika homilija i novozavjetnih tekstova u
glagoljičkoj, ćiriličkoj i latiničkoj *Postili*

17:30–17:45

Rasprava

17:45–18:00 Zatvaranje skupa

Sažeci

Vuk-Tadija Barbarić

vtbarbar@ihjj.hr

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Kako nam i mogu li nam onimi pomoći u tekstološkoj raščlambi protestantskoga *Novog testamenta*?

U radu će se tekstološki analizirati reprezentativni uzorak onima zabilježenih u *Novome testamentu* Antona Dalmatina i Stipana Konzula, i to u prvome dijelu iz 1562. Posebna pozornost bit će usmjerena na odnose tih onima s ekvivalentnim onimima iz *Bernardinova lekcionara* (BL), Lutherova prijevoda, Trubarova prijevoda (1557.) te iz relevantnih latinskih izvora. Kao kontrolno sredstvo, iznimno će se konzultirati i drugi izvori. Razmjeri Dalmatinova i Konzulova oslanjanja na tekst BL-a donekle su poznati, stoga će se na osnovi dijelova koji se nisu mogli osloniti na taj lekcionar dati procjena vjerojatnosti i razmjera oslanjanja na Trubarov prijevod – pod inicijalnom hipotezom da mu je Lutherov tekst bio uzor kao i hrvatskim protestantima. U tu će se svrhu posebno provjeriti mogu li se utvrditi tekstološki relevantne razlike između onima koji potencijalno imaju podlogu u BL-u i ostalih.

Vera Blažević Krezić

vblazevic1@ffos.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera
u Osijeku

Tanja Kuštović

tanja.kustovic44@gmail.com

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Usporedba jezika homilija i novozavjetnih tekstova u glagoljičkoj, ćiriličkoj i latiničkoj *Postili*

U radu se razmatraju morfološke i leksičke odlike novoza-
vjetnih i homilijskih tekstova koje – u trima znanim izdanji-
ma – okuplja hrvatska protestantska *Postila*. Najstarije, gla-
goljičko izdanje otisnuto je 30. listopada 1562. u Urachu, a
u istoj je tiskari 1. siječnja 1563. objavljena ćirilička *Postila*,
dok je latinička *Postila* otisnuta u Regensburgu 1568. godi-
ne. Aktualna istraživanja jezika triju spomenutih izdanja
urodila su važnim spoznajama o smjeni protestantskih je-
zičnih koncepcija koja je nastupila krajem 1562. godine,
odnosno nakon izlaska prvoga dijela glagoljičkoga *Novog*
testamenta 12. siječnja 1562. Riječ je o pravopisnim i jezič-
nim promjenama koje ukazuju na postupno neutralizira-
nje dijalektnih obilježja, odnosno naknadno usklađivanje s
knjiškom tradicijom, isprva uočljivo u grafijskome izrazu
glagoljičke i (osobito) ćiriličke *Postile*, a potom i na ostalim
razinama jezičnoga opisa. Većina spomenutih istraživanja
bila je usredotočena na evanđeoske (novozavjetne) teksto-

ve *Postile*, a manje na jezik tumačenja (propovijedi), no poznavatelji ove problematike – primjerice Matija Murko – još u prvoj polovini 20. stoljeća upozoravaju na važnost razlikovanja jezika evanđeoskih tekstova *Postile*, za koje su naši prevoditelji imali pripremljene hrvatske prijevode, od jezika tumačenja, prevođenih bez pomoćnih, sigurnosnih predložaka.

Josip Bratulić

bratulic@gmail.com

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Riječ *slovenski* u slovenskim protestantskim knjigama

Iako se Hrvatska, sastavljena iz triju kraljevina (»država«) Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, uz Istru i Dubrovnik i kulturno i politički promišljala kao cjelina, u njoj je za zajednički narodni jezik izabrano i utvrđeno ime *hrvatski jezik*. I povijesne slovenske pokrajine Kranjska, Štajerska i Koruška za tiskanje svojih protestantskih knjiga upotrijebile su naziv *slovenski jezik*. Trubar je svim Slovincima i Nijemcima, koji slovenski narod i slovenski jezik nazivaju njemačkim izrazom *Windisch*, u svojem obraćanju Slovincima koristio narodno ime *Slovinci* – »Dragi Slovinci«, a jezik nazivao *slovenski*! Tako slično i Juraj Dalmatin. U naslovu je tiskanih knjiga naziv jezika *ta slovenski*. Juraj Habelić sigurno je bar donekle poznao i protestantske knjige, ali u svom *Dikcionaru* riječi svojega kajkavskog jezika smatra hrvatskim, ali ih naziva slovenskim. I. W. Valvazor cijelu Sloveniju (i dio Hrvatske) opisao je u svojoj enciklopediji kao *Vojvodinu Kranjsku* (Slava Vojvodine Kranjske, 1689.). I u Trubarovim i u Dalmatinovim predgovorima naglašava se da se *slovensko* sklada /slaže/ s hrvatskim, ali i drugim slavenskim jezicima u balkanskom susjedstvu. Zato u Dalmatinovu *Registru* dolazi velik popis inačica da bi se slovenska Biblija širila među narode željne Riječi Božje, posebice u hrvatski narod na granici s nevjernicima. Mislim da

su slovenski protestanti više poznavali glagoljicu nego što književna povijest o tome svjedoči – hrvatski su glagoljaši tada bili brojni izabrani župnici u kranjskim naseljima zbog nedostatka domaćih svećenika te je i »opća« riječ *slovenski, slověnski* lako ulazila u slovenski jezik (kao obična, a ne s »jatom« – kao *slovenska, slovinska, slovjenska* među Hrvatima!). Ćirilov naziv za *Slověne* – one koji govore, svjedoče o Kristu (*Slovo, Slověne, Logos*) – mogao je i slovenskim protestantima biti poziv za slušanje i prihvaćanje evanđelja – radosne vijesti. Sigurno su tome pridonijeli i glagoljaši na župama po Kranjskoj i Goričkoj (Posočje): u naše vrijeme pronalaze se brojni glagoljični fragmenti koji svjedoče o povremenim boravcima glagoljaša prije i nakon pojave protestantskog pokreta u Sloveniji, koji je – kako je poznato – bio snažno povezan i s hrvatskim protestantima, prognanicima po Kranjskoj i Njemačkoj.

Gordana Čupković

gcupkov@unizd.hr

Odjel za kroatistiku Sveučilišta u Zadru

Semantičke i stilske osobitosti sinonimskih parova i nizova u hrvatskom i slovenskom tekstu *De vocabulo fidei*

Retorička i eksplikativna sinonimija (kao oznake s jedne strane kićenoga govora, a s druge unutartekstovnoga tumačenja značenja riječi) obilježuju hrvatsku pismenost 16. stoljeća kako zbog tehnika prevođenja te svijesti o supostojanju jezičnih sustava tako i zbog nasljedovanja klasičnih stilskih obrazaca. Primjeri iz Trubareva (1550.) i Konzulova (1561.) katekizamskoga teksta razmatranja o vjeri potvrđuju da su sinonimski parovi i nizovi s pragmatičkoga aspekta obilježeni propovjedničkom usmenošću (u smislu uvjeravanja sugovornika) te iskazivanjem govornikove ekspresije (u smislu iskazivanja apstraktnih emocija i stanja). U kontekstu razmatranja stilskih obilježja religijskoga jezika nameće se i usporedba s Vlačićevim latinskim tekstom (1549.). Konvencionalna metaforična opojmljivanja emocija i stanja (prvenstveno vjere), kao smještenosti u prostoru i kao objekta, kognitivno su utemeljena pa se i kontaktna sinonimija u metaforičkim iskazima može razmatrati kao sastavnica konceptualne strukture, posebno u smislu opojmljivanja intenziteta kao količine.

Stjepan Damjanović

stjepan.damjanovic@zg.ht.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Bilješke o jeziku protestantske *Spovidi*

U tekstu se govori o odnosu grafem : fonem u *Spovidi*, posebno o jezičnim razlikama između glagoljičnoga i latiničnoga izdanja toga djela, te se pokušavaju odčitati neka smjeranja u jezičnom uređivanju tekstova kod hrvatskih protestanata.

Ivana Eterović

isankovi@ffzg.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Kojim su jezikom pisana izdanja hrvatskih protestanata? Prilog određenju *-izama*

U svojoj kapitalnoj studiji o jeziku hrvatskih protestantskih pisaca iz 1916. godine Franjo Fancev piše da je riječ većinom o primorskome i istarskome čakavskom govoru. Takvo će se jezično određenje više-manje prenositi u filološkim radovima sve do druge polovice 20. stoljeća, kada se jezik hrvatskih protestanata počinje ubrajati u hibridnu ili tronarječnu književnojezičnu koncepciju na temelju izdvojenih jezičnih značajki koje ukazuju na supostojanje čakavskih, štokavskih i kajkavskih, odnosno slovenskih elemenata. Ipak, u recentnim je istraživanjima naglašeno da status elemenata triju narječja nije ni jednak ni ravnopravan te da pojedini *-izmi* imaju tek simbolično značenje – otvaranja prema širem prostoru njihovih govornika. Na tragu se tih istraživanja u ovome izlaganju detaljnije propituje održivost teze o tronarječnosti književnoga jezika hrvatskih protestanata, odnosno nastoji preciznije odrediti vrsta, tip i udio zabilježenih *-izama*.

Josip Galić

jgalic@unizd.hr

Odjel za kroatistiku Sveučilišta u Zadru

Sintaksa vokativa u jeziku hrvatskih protestantskih izdanja

Vokativi se obično određuju kao izrazito samostalni diskursni elementi koji služe »za oslovljavanje sugovornika, odnosno kao poziv na uspostavu govornoga čina« (Silić i Pranjković 2007: 200). Tradicionalno se u istraživanjima vokativnih izraza naglasak stavlja na morfološke činjenice te na pragmatičke aspekte njihove upotrebe, a tek u novije vrijeme pojavljuju se i konkretnije sintaktičke analize (usp. Hill 2007; Stavrou 2014; Shormani i Ali Qarabesh 2018). U ovom se radu u minimalističkome teorijskom okviru namjeravaju analizirati upravo sintaktičke posebnosti vokativnih izraza (odnos prema klitičkim riječima, argumentnim rečeničnim konstituentima s obilježjem drugoga lica, vokativnim česticama i sl.) u jeziku hrvatskih protestantskih izdanja.

Hill, V. 2007. Vocatives and the pragmatics–Syntax interface. *Lingua* 117: 2077–2105.

Shormani, M. Q.; Ali Qarabesh, M. 2018. Vocatives: correlating the syntax and discourse at the interface. *Cogent Arts and Humanities* 5, 1: 1–37.

Silić, J.; Pranković, I. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Stavrou, M. 2014. About the Vocative, u: Schürcks, L.; Giannakidou, A.; Etxeberria, U. *The Nominal Structure in Slavic and Beyond*. Berlin – Boston: De Gruyter – Mouton: 299–342.

Marijana Horvat

mhorvat@ihjj.hr

Barbara Štebih Golub

bstebih@ihjj.hr

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

O složenicama u odabranim protestantskim djelima

U literaturi postoji suglasje da su složenice u slavenskim jezicima rijetke te da je izvođenje dominantan tvorbeni način. Polazeći od tih teza, u radu se analiziraju složenice u hrvatskim protestantskim tekstovima ekscerpirane iz elektroničkoga korpusa koji je izrađen u okviru znanstvenoga projekta *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. stoljeća* (Hrvatska zaklada za znanost, IP-2014-09-6415, <https://jt195996.pythonanywhere.com/NT1561/default/index>).

Istražuje se učestalnost i potvrđenost složenica, ponajprije hapaksa i prvopotvrđenica, a posebna se pozornost posvećuje njihovoj strukturi i podrijetlu.

Alojz Jembrih

ajembrih@hrstud.hr

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

**Zablude i netočni nazivi jezika i tiskare
hrvatskih uraških protestantskih izdanja u
slavistici i kroatistici 19. i 20. stoljeća**

Referatom će se obuhvatiti, u dijakronijskom prikazu, kako je i od koga u slavistici i kroatistici (sekundarnoj literaturi) došlo do netočnih naziva jezika kojim su hrvatske knjige tiskane u Urachu (16. st.) kao i naziva tiskare u kojoj su tiskane.

Marko Jesenšek

marko@jesensek.si

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

Slovensko-hrvaški jezikovni stiki v protestantizmu 16. in 18. stoletja

V referatu bodo predstavljene slovensko-hrvaške jezikovne interferences v obdobju protestantizma, in sicer v: (1) 16. stoletju, ko se je oblikoval osrednjeslovenski (kranjski) knjižni jezik – primerjava jezika v prevodih Matevževega evangelija pri Primožu Trubarju in Juriju Dalmatinu ter Antonu Dalmatinu in Štefanu Konzulu; (2) 18. stoletju, ko se je oblikoval vzhodnoslovenski (prekmurski) knjižni jezik – primerjava osrednjeslovenskega (Dalmatin, *Biblija* 1584) in prekmurskega (Števan Küzmič, *Nouvi zakon* 1771) prevoda evangelija, primerjalno z jezikovnimi vplivi Krajačevićevega lekcionarja (*Szveti evangeliomi*, 1651) na prekmurski knjižni jezik.

Gre za primerjavo besedja in nekaterih oblikoslovno-skladenjskih rešitev (besedne vrste in izražanje časovnih razmerij) v besedilih slovenskih in hrvaških protestantskih piscev, ki kažejo na razlikovalni slovenski alpsko-panonski jezikovni prostor in večjo slovensko-hrvaško stičnost v panonskem jezikovnem prostoru.

Janneke Kalsbeek

j.kalsbeek@uva.nl

Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit van
Amsterdam

Glagolski oblici za izražavanje prethodnosti u jeziku hrvatskih protestanata

U djelima hrvatskih protestanata primjećuju se morfosintaktička obilježja koja njihov jezik povezuju sa suvremenim istarskim sjevernočakavskim govorima. Među ta obilježja spadaju i neke odlike glagolskog sustava (upotreba glagolskog vida, upotreba prefiksa *pri-* umjesto *do-* uz glagole kretanja, itd.). U glagolskom sustavu postoje i oblici kojih više nema u suvremenim istarskim govorima (npr. aorist i imperfekt). S druge strane, zapaža se tendencija k eksplicitnom izražavanju prethodnosti koja je karakteristična za suvremenu istarsku čakavštinu: česta upotreba futura II i pluskvamperfekta (s imperfektom pomoćnog glagola *bīt* u tekstovima hrvatskih protestanata, a u suvremenim istarskim govorima s perfektom tog pomoćnog glagola; zanimljivo je da se i u istarskim svjetovnim tekstovima 16.–17. stoljeća pojavljuje pluskvamperfekt s perfektom glagola *bīt*). U ovom se prilogu uspoređuju funkcije glagolskih oblika za izražavanje prethodnosti u djelima hrvatskih protestanata s funkcijama tih oblika u suvremenoj istarskoj čakavštini i u istarskim svjetovnim tekstovima 16.–17. stoljeća.

Amir Kapetanović

akapetan@ihjj.hr

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Slovoapisna rješenja i neke jezične značajke u latiničnim hrvatskim protestantskim knjigama

S obzirom na to da Maretić u svojoj *Istoriji hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima* (1889.) ne uvrštava u svoj prikaz uporabe latinice latinične knjige hrvatskih protestanata i da su obično, kad je riječ o knjigama hrvatskih protestanata, ponajviše u fokusu glagoljično-ćirilične inačice tekstova, u ovom ćemo prinosu govoriti o uporabi latinice u hrvatskim protestantskim izdanjima (*Razgovaranje...*, *Katekizam*, *Crikveni ordinalic*, *Vsih prorokov stumaćenje hrvatsko...*), i to s obzirom na njihovo uklapanje u kontinuitet uporabe latinice u Hrvata te s obzirom na odnos s ondašnjom uporabom slavenskih pisama u Hrvata i latinicom u Slovenaca. Što se jezika tiće, komentirat će se neke razlike između latiničnih i glagoljično-ćiriličnih verzija tekstova.

Martina Kramarić

mkramar@ihjj.hr

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Prilog istraživanju čeških jezičnih utjecaja u glagoljskome *Novome testamentu* (1562./1563.) Stjepana Konzula i Antuna Dalmatina

U povijesti hrvatskoga jezika često se posezalo upravo za češkim kao bliskim i prihvatljivim slavenskim jezikom u posredništvu pri preuzimanju posuđenica ili u slučaju prevođenja. Tako je bilo od najranije pismenosti, a najpoznatiji je primjer svakako Šulek u stvaranju znanstvene terminologije na hrvatskome jeziku. Tako i u predgovoru glagoljskoga prijevoda *Novoga testamenta* Primož Trubar spominje češke izvore u sličnoj funkciji, tj. ne u izravnoj funkciji predložka za prijevod, nego kao izvor za vokabular koji bi mogao nedostajati pri prevođenju. S obzirom na to da je u Češkoj tradicija biblijskih prijevoda na narodni jezik jako bogata i duga, a teče još od sredine 14. stoljeća, teško je za ovu prigodu pristupiti pitanju predložka za glagoljski prijevod Biblije traženjem potencijalnih čeških predložaka. Stoga ćemo se osvrnuti na moguće utjecaje češkoga jezika, ponajprije leksičke, te time pokušati pridonijeti istraživanju leksičke slojevitosti toga biblijskog prijevoda na hrvatski jezik.

Andreja Legan Ravnikar

alegan@zrc-sazu.si

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Hrvaške besede v Megiserjevih slovarjih in delih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja

V predavanju bom predstavila hrvaške besede (slovanskega izvora), potrjene v latinsko-nemško-slovensko-italijanskem Megiserjevem slovarju (MD 1592), in sicer znotraj slovenskega razdelka (Windisch), dopolnjene s kvalifikatorjem (Cr.). Hrvaški leksemi se pojavljajo tudi v registrih prevodov *BIBLIA* (DB 1584) Jurija Dalmatina in v *BIBLIE, TV IE, VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL* (DB 1578). Na podlagi primerov iz gradiva za načrtovano prvo knjigo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* slovarja (AD) bomo zbrali hrvaške besede, ki v knjižno slovenščino 16. stoletja niso bile sprejete (npr. *babščina, bačva, baršun, bezdna, blagdan, bolvan, bora*). Nato bomo analizirali hrvaške besede, ki so bile prek vključevanja v slovenska protestantska besedila in v slovenske razdelke (Sclav.) Megiserjevega slovarja (MTh1603) prevzete v najstarejšo knjižno slovenščino (npr. *brz, brzo, čir, čirjak, dota*). V tretji skupini bomo predstavili besedje protestanta hrvaškega rodu Jurija Juričića (Juraj Juričić), ki je prevedel Spangenbergove razlage evangelijev v slovenščino (*POSTILLA*, JPo 1578). Slovenski jezik je obogatil z besedjem, ki je izpričano le pri Juričiću (npr. *bilca, branitelj, bratinski, bulkramar, bulski* [listina], *buzdahan*).

Majda Merše

majda.merse@zrc-sazu.si

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Trubarjevi *ARTICVLI OLI DEILI* (1562) v primerjavi s hrvaškim prevodom v glagolici

Slovenski reformator Primož Trubar, avtor prvih knjig v slovenskem jeziku, si je ob jasni zavesti o jezikovni različnosti Slovencev in Hrvatov, zelo prizadeval za prevod protestantskih del (mednje so spadale njegove knjige) in Biblije v jezik, razumljiv sosednjim Hrvatom, hkrati pa tudi pripadnikom drugih južnoslovanskih narodov. Njegovo delo *ARTICVLI OLI DEILI* (1562) sta v hrvaški jezik prevedla Stipan Konzul Istrijan in Anton Dalmatin. Ker gre že za četrto Trubarjevo delo, prevedeno v hrvaški jezik ter natisnjeno v glagolici in cirilici, je mogoče pričakovati tudi ustaljenost prevodnega postopka. Prispevek ima v prvi vrsti namen tipološko predstaviti najopaznejše razlike leksikalnega in skladenjskega značaja, ugotovljene s primerjavo slovenske predloge in hrvaškega prevoda v glagolici. Med prvimi npr. posebej izstopa nadomeščanje v slovenskem jeziku uporabljanih besed nemškega izvora s hrvaškimi sopomenkami. Opazni so tudi številni primeri nadomeščanja enobesednih poimenovanj iz slovenske predloge s hrvaškimi sopomenskimi in pomensko sorodnimi pari, opravljenimi v prid razumljivosti besedila, itd.

Sanja Perić Gavrančić

speric@ihjj.hr

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Traduktološka polazišta Lutherove poslanice *Sendbrief vom Dolmetschen* (1530.) u hrvatskom protestantskom prijevodu *Novoga testamenta*

Lutherovo otvoreno pismo o prevođenju, motivirano kritikama crkvenih krugova upućenih njegovu prijevodu Biblije, svojevrsni je manifest protestantskoga pristupa tumačenju i prevođenju Svetoga pisma koji je svoje odjeke imao i u hrvatskom izdanju *Novoga testamenta* iz 1562. godine. Slijedeći temeljno načelo humanističke tekstologije – povratak k izvorima (*ad fontes*), Luther je kao predložak za svoj prijevod Biblije umjesto Vulgate odabrao Erazmov latinski prijevod nanovo uspostavljenoga grčkog izvornika – *Novum Testamentum omne* (1519.). Novo čitanje biblijskoga teksta i njegovo prevođenje na narodni jezik za posljedicu je imalo reinterpretaciju nekih novozavjetnih mjesta na koja se Luther osvrće u spomenutoj poslanici. U tom smislu izdvajamo kontroverzno tumačenje biblijskoga navoda u kojemu anđeo Gabrijel pozdravlja Mariju, tradicionalno poznatoga kao *ave gratia plena* (Vulg. Luc. 1, 28), koji je u novoj interpretaciji, temeljenoj na Erazmovu prijevodu grčkoga izraza χαῖρε κεχαριτομένη, potvrđen i u Konzulovu i Dalmatinovu prijevodu.

Sanja Zubčić

szubcic@ffri.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Sanja Holjevac

holjevac@hazu.hr

Zavod za povijesna i društvena istraživanja HAZU u Rijeci

Jezik protestantske *Table za dicu* i Kožičićeva *Psaltira* u kontekstu hrvatske književnojezične koncepcije 16. stoljeća

O jeziku te tekstološkim značajkama protestantske *Table za dicu* u dvjema pisamskim inačicama u našoj je filologiji dosta pisano (Jembrih 1980; Damjanović 2014; Bratulić 2007; Gospić – Čupković 2010). Najčešće je promatrana u odnosu na prvu početnicu iz 1527. godine ili su uspoređivane njezine pisamske inačice. S obzirom na činjenicu da je treća među najstarijim hrvatskim početnicama – *Psaltir* – nastala u Kožičićevoj tiskari u Rijeci i da je o njoj manje pisano (Nazor 1964), u ovom ćemo se izlaganju pozabaviti *njome*.

Rad će biti koncipiran kontrastološki tako da će se poći od usporedbe sadržaja *Psaltira* i *Table za dicu*, a isti će se tekstovi analizirati i tekstološki kako bi se utvrdila, a potom i opisala eventualna odstupanja. Usporedit će se grafička strana *Psaltira* i glagoljske inačice *Table*, dok će središnji dio rada biti posvećen jezičnoj analizi na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini.

S obzirom na bitno različite književnojezične koncepcije na kojima su svoja djela gradili hrvatski protestanti, s izrazitom usmjerenošću prema narodnome, i modruški biskup Šimun Kožičić Benja, inzistirajući na poštivanju visokih stilskih i tekstoloških obrazaca latinskih predložaka, među dvama je tekstovima moguće očekivati jezične i stilske razlike, a ovaj će rad pokazati je li tomu tako, odnosno može li se govoriti o jedinstvenoj književnojezičnoj koncepciji početkom 16. stoljeća.

Mateo Žagar

mzagar@ffri.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ćirilica uraških izdanja

Osam ćiriličkih izdanja objavljenih u Urachu pokraj Tübingena, u okviru djelovanja protestantske tiskare (1561-1563), otisnutih sveukupno u gotovo 9000 primjeraka, značajan je broj koji iskazuje važnost koju su naši glagoljaši i njihovi pokrovitelji pridavali ovome pismu kojim su se tiskale, i trebale tiskati, knjige namijenjene širokim prostorima slavenskoga juga, sve do Carigrada. Izložiti ćemo osnovne osobine ovog tipa ćirilice koji je preuzet iz izdanja bjeloruskog učenjaka Francyska Skaryne, koji je u Pragu od 1517. godine tiskao Bibliju ćirilicom. Iako ova izdanja nisu otisnuta južnoslavenskom minuskulnom (hrvatskom) ćirilicom, promatrajući pravopisne zakonitosti, pa i uporabu nekih karakterističnih slova (đerva naprimjer), posve je očigledno da su priređivači poznavali ovaj tip slovnoga izraza. Razmatra se pitanje zašto se nisu opredijelili za dubrovački tisak (*Ofičje* iz 1512), ili zašto nisu dali rezati slova prema zasigurno raspoloživim dubrovačkim, dalmatinskim, možda i bosanskim minuskulnim rukopisima.

Nakladnik

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Za nakladnika

Vesna Vlahović-Štetić

Urednica

Ivana Eterović

Oblikovanje i slog

KaramanDesign
www.karaman-design.com

Tisak

Kolor klinika, Zagreb

Tiskano u 50 primjeraka

ISBN 978-953-175-823-9